

มโนทัศน์เรื่องสิทธิตามธรรมชาติในพระพุทธศาสนา

ธีรวัฒน์ แสงแก้ว¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “มโนทัศน์เรื่องสิทธิตามธรรมชาติในพระพุทธศาสนา” เพื่อเสนอมุมมองที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพและการถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพ สิทธิตามธรรมชาติ หมายถึง สิทธิที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งใครก็มีอาจพรากสิทธินี้ไปได้ ได้แก่ อำนาจอันชอบธรรมที่มีมาพร้อมกับการเกิด ไม่สามารถจำหน่ายถ่ายโอนให้แก่กันได้ สิทธิตามธรรมชาตินี้มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ และพืช คือ สิทธิของมนุษย์ สิทธิของสัตว์ และสิทธิของพืช สิ่งมีชีวิตทุกชนิดย่อมมีสิทธิ ขั้นพื้นฐานคือสิทธิที่จะดำรงอยู่ในโลกใบนี้อย่างอิสระและปกติสุขโดยไม่ถูกใครเบียดเบียน มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพของตนเองก็จริง แต่การใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปในทางที่ไม่ถูกต้องหรือไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ก็ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในสังคมเช่นกัน พระพุทธศาสนายืนยันถึงการมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง โดยมองว่า สรรพสิ่งหรือตัวธรรมชาติเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติคือเป็นไปตามวิถีแห่งตน มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน คือสิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน และสิทธิในการกระทำ มนุษย์มีจิตวิญญาณและมีเจตจำนงเสรีในการเลือกกระทำกรรมและต้องรับผิดชอบต่อกรรมที่ตัวเองกระทำ กฎแห่งกรรมย่อมให้ผลอย่างยุติธรรมและแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน พระพุทธศาสนาเน้นย้ำว่า มนุษย์ควรใช้สิทธิเสรีภาพของตนในการเลือกกระทำแต่กรรมดี คือสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม โดยไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีคุณค่าของตนและการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: มโนทัศน์, สิทธิตามธรรมชาติ, สิทธิของมนุษย์, สิทธิของสัตว์, พระพุทธศาสนา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อีเมล fhumtrsk@ku.ac.th

The Concept of Natural Rights in Buddhism

Theerat Saengkaew¹

Abstract

This article aims to study “the concept of natural rights in Buddhism” to present the perspectives on the exercise and violation of rights and liberties. Natural rights are innate rights, which cannot be taken away by anyone. It is the righteous power that comes with birth and cannot be transferred to each other. Such natural rights are inherent in every living being, whether human beings, animals or plants (so-called human rights, animal rights and plant rights, respectively). Every living thing has the basic rights to live in this world freely and peacefully without being oppressed by anyone. It is true that human beings have their own rights and freedom, but the exercise of one’s rights and liberties in a wrong way or violation to the rights and liberties of others can cause conflicts in society. Buddhism affirms the existence of natural rights of all things, viewing that all things and nature change according to natural laws or their own way. Human beings have equal natural rights -- the rights over the body, property, and actions, and have the spirit and free will to choose and take responsibility for their own karma. The law of karma produces fair and equal consequences for everyone. Buddhism emphasizes that human beings should exercise their rights and liberties to do only good deeds as it is what is right and virtuous, not violating the rights and liberties of others. This will lead to valuable existence, and peaceful coexistence of society, nature and the environment.

Keywords: Concept, Natural Rights, Human Rights, Animal Rights, Buddhism

¹ Assistant Professor in Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University. Email: fhumtrsk@ku.ac.th

บทนำ

การอ้างสิทธิเสรีภาพในการกระทำการต่าง ๆ ที่มีต่อร่างกายและทรัพย์สินการเมือง การปกครอง การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันอย่างกว้างขวาง มีการตีความหมายของสิทธิเสรีภาพและใช้อ้างอิงเพื่อความชอบธรรมในการกระทำของตน อาจกล่าวได้ว่า สิทธิเสรีภาพนั้นเป็นอำนาจกระทำการที่ชอบธรรมของมนุษย์ เนื่องจากกว่ามีการใช้สิทธิเสรีภาพในความหมายที่หลากหลาย บางคนใช้สิทธิเสรีภาพของตนอย่างไม่รับผิดชอบ บางคนอ้างการใช้สิทธิเสรีภาพของตนแต่กลับไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น บางครั้งการใช้สิทธิเสรีภาพก็นำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมเพราะตีความไม่ตรงกัน เกิดข้อถกเถียงกัน เช่น กรณีการสวรรคตของสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 (Queen Elizabeth II) แห่งสหราชอาณาจักร คนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาบางกลุ่มได้นิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์และทำบุญอุทิศถวายเป็นพระราชกุศลน้อมอาลัยถึงพระองค์ท่าน กลุ่มผู้ไม่นับถือศาสนาอ้างสิทธิและเสรีภาพที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 34 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560: 9) วิพากษ์วิจารณ์ว่า การทำกิจกรรมของผู้นับถือพระพุทธศาสนาดังกล่าวนั้นเป็นการกระทำที่ไร้สาระไม่เป็นประโยชน์ต่อสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 เพราะพระองค์ท่านนับถือศาสนาคริสต์ ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาจะได้รับบุญตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างไร ผู้เขียนเห็นว่า การนับถือศาสนาและการทำกิจกรรมทางศาสนานั้น ถ้ามองว่าเป็นเรื่องสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเลือกนับถือศาสนาหรือไม่นับถือก็ได้ แต่บุคคลที่เห็นต่างก็ต้องมีความอดทนอดกลั้นต่อความเห็นต่างและต้องเคารพต่อการใช้สิทธิเสรีภาพในการเลือกของบุคคลอื่นที่ต่างจากตนด้วย บางคนเลือกที่จะนับถือพระพุทธศาสนาและเลือกที่จะทำกิจกรรมทางศาสนาเพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับบุคคลที่เขาศรัทธาก็ควรที่จะได้รับการเคารพยอมรับจากคนที่ไม่นับถือศาสนาและไม่ควรถูกตัดสินว่าการกระทำของเขาเป็นการกระทำที่ไร้สาระ ในทำนองเดียวกันคนที่ไม่นับถือศาสนาก็ไม่ควรถูกมองจากคนที่นับถือศาสนาว่าเป็นคนที่ไร้สาระเช่นเดียวกัน จากกรณีตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการอ้างสิทธิเสรีภาพของบุคคลในสังคม แล้วเส้นแบ่งของการใช้สิทธิเสรีภาพ

ของแต่ละคนควรอยู่จุดใด การจะตอบคำถามนี้ได้กระจ่าง บางทีอาจต้องย้อนไปสู่คำถามตั้งต้นว่า สิทธิเสรีภาพคืออะไร มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพจริงหรือไม่ ถ้าสิทธิเสรีภาพมีอยู่จริงมีอยู่อย่างไร มนุษย์ควรใช้สิทธิเสรีภาพของตนอย่างไรจึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

คำสอนในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพเอาไว้มาก บนเส้นทางแห่งการพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ มนุษย์ต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนในการเลือกทางเดินของชีวิตและต้องรับผิดชอบต่อชีวิตของตน ผู้เขียนเห็นว่า “การศึกษามโนทัศน์เรื่องสิทธิตามธรรมชาติในพระพุทธศาสนา” อาจเห็นแนวทางหรือมุมมองที่มีต่อสิทธิและเสรีภาพที่หลากหลายและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบัน

ความหมายของสิทธิตามธรรมชาติ

สิทธิ (Right) หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม บุคคลมีสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและอำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 1232) ดังนั้นความหมายกลาง ๆ ของสิทธิ คือ อำนาจอันชอบธรรมที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ คำว่า “สิทธิ” ในภาษาบาลี แปลว่า ความสำเร็จ เช่นคำว่า “สิทธิตถะ” แปลว่า ผู้มีความต้องการอันสำเร็จแล้ว ความหมายตามนัยของภาษาบาลีนี้ไม่ตรงตามความมุ่งหมายของการเขียนบทความนี้ โดยปกติคำว่า “สิทธิ” มักจะใช้ในความหมายของกฎหมาย คือ อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย หมายความว่า บุคคลมีสิทธิเพราะกฎหมายได้ให้สิทธิเอาไว้ คำว่า “สิทธิ” มักจะใช้คู่กับคำอื่น ๆ เช่น สิทธิเสรีภาพ สิทธิหน้าที่

คำว่า “สิทธิ” เป็นคำที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นคำที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์ (Humanity) และแสดงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ที่มีเกียรติและสง่างาม รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทและเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศไทยต้องระบุให้การรับรองสิทธิของบุคคลเอาไว้ในหมวดที่ 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 25 อย่างชัดเจนว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้ และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ トラบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นนั้น

ไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น” และมาตรา 27 ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล...จะกระทำมิได้” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560: 7-8) เรื่องสิทธิจึงเป็นเรื่องสำคัญและเป็นตัวชี้วัดความเป็นมนุษย์ในโลกใบนี้

สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) หมายถึง สิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติ คือ สิทธิต่าง ๆ ที่ตนจะพึงมีโดยธรรมชาติ หรืออำนาจอันชอบธรรมที่จะกระทำการใด ๆ ได้ อย่างอิสระตามธรรมชาติแห่งตน ซึ่งสิทธินี้มีมาแต่เดิมอันใคร ๆ หรืออำนาจใดจะมาลบล้างหรือพรากไปมิได้ การเชื่อว่า สิทธิตามธรรมชาตินี้มีอยู่ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติของนักปรัชญากรีกโบราณที่เชื่อว่ามีกฎที่ควบคุมความเป็นไปของสรรพสิ่ง ซึ่งแนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของสำนักกฎหมายธรรมชาติ กฎมนุษยธรรม บัญญัติให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ มนุษย์มีเหตุผลอยู่ในตัวสามารถใช้เหตุผลค้นหาหรือเข้าถึงกฎธรรมชาติอันเป็นสากลนี้ได้ ดังที่ซีเซโร (Cicero) นักปรัชญากฎหมายธรรมชาติได้กล่าวไว้ว่า “กฎหมายที่แท้จริง คือเหตุผลอันถูกต้อง (True law is right reason) กลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติ แผ่ซ่านในทุกสิ่งทุกอย่าง สม่าเสมอ นิรันดร์” (สมยศ เชื้อไทย 2553: 84) ผู้เขียนเห็นว่า สิทธิขั้นพื้นฐานที่แสดงถึงการมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาตินี้ คือสิทธิที่จะดำรงอยู่หรือมีชีวิตอยู่อย่างอิสระและเป็นปกติสุขตามวิถีแห่งตน โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากสิ่งอื่น สิทธิตามธรรมชาตินี้ย่อมมีอยู่ในมนุษย์ สัตว์ และพืช

สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ (The natural right of humans)

สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ คือสิทธิอันชอบธรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์จะพึงมีได้ตามธรรมชาติตั้งแต่เกิดจนตายอันใคร ๆ จะพรากมิได้ เป็นสิ่งที่ธรรมชาติกำหนดขึ้นและมอบให้กับมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์ทุกคนต่างก็มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) เท่ากัน โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) และจอห์น ล็อก (John Locke) นักปรัชญาการเมืองก็เชื่อตรงกันว่า “คนทุกคนมีสิ่งหนึ่งที่ติดตัวมาแต่เกิดเหมือนกัน

สิ่งนี้คือสิทธิโดยธรรมชาติ คนทุกคนมีสิทธิโดยธรรมชาติเท่าเทียมกัน สิทธิดังกล่าวนี้ใครจะอ้างว่าตนมีมากกว่าคนอื่นไม่ได้” (สมภาร พรหมทา 2539: 45) สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์แสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน มีอิสระเสรีภาพในตัวเองและมีความสามารถที่จะกำหนดเลือกเป้าหมายที่ดีที่สุดให้กับตัวเองได้ ปัจจุบัน สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ได้รับการตีความอย่างแพร่หลายในขอบเขตความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Right) รู้จักกันในนามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ดังข้อความในปฏิญญาข้อที่ 1 ว่า “มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิในตน มีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ” และข้อที่ 3 ว่า “ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิตเสรีภาพและความมั่นคงแห่งบุคคล” (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ 2551: 20-21) ด้วยความสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นจากแนวคิดสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ดังกล่าวจึงได้รับการคุ้มครองจากรัฐ

สิทธิตามธรรมชาติของสัตว์ (The natural right of animals)

ถ้าว่าด้วยสิทธิตามธรรมชาติ สัตว์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่งในบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในระบบธรรมชาติ สัตว์ก็ควรจะได้รับสิทธิตามธรรมชาติของตนด้วย เช่น สิทธิในการดำรงอยู่ในโลกใบนี้อย่างปกติสุขตามวิถีธรรมชาติแห่งตน สัตว์สามารถรับรู้ถึงความเจ็บปวดได้ไม่แตกต่างจากมนุษย์ กรณีที่สิทธิของสัตว์ถูกละเมิด สัตว์ถูกล่า สัตว์ถูกทรมาน แหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติถูกบุกรุก โดยความเข้าใจของมนุษย์ที่ว่า สัตว์เป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งของมนุษย์ สัตว์เกิดมาเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ มนุษย์จะกระทำต่อสัตว์อย่างไรก็ได้ ด้วยการมีทัศนื่อดังกล่าวส่งผลให้มนุษย์ปฏิบัติต่อสัตว์อย่างไร้เมตตาธรรม ปัจจุบันเกิดเสียงเรียกร้องจากนักจริยศาสตร์เพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น อัลโด ลีโอโพลด์ (Aldo Leopold) ซิงเกอร์ (Singer) ชไวทเซอร์ (Schweitzer) ให้มนุษย์หันมาทบทวนตัวเองและพิจารณาตามความเป็นจริงว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติ ไม่อาจมีสิทธิมากไปกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบ “ชุมชนชีวิตโลก” มนุษย์ควรขยายจริยธรรมให้ครอบคลุมไปถึงสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ชีวิตสัตว์ก็มีค่า (Value) เท่ากับชีวิตมนุษย์

ควรปลดปล่อยสัตว์ (Animal Liberation) จากการถูกกดขี่ของมนุษย์ (ประเวศ อินทอง ปาน 2559: 18-19) การมีพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พระราชบัญญัติ ป้องกันการทารุณกรรมและการจัดการสวัสดิภาพสัตว์ ถือว่าเป็นการขยายขอบเขต จริยธรรมของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์มากขึ้น ตระหนักถึงสิทธิตามธรรมชาติของสัตว์ ระมัดระวัง เรื่องการใช้แรงงานสัตว์และการนำสัตว์มาเป็นอาหาร การนำซากสัตว์มาทำเป็นของใช้ เครื่องประดับ ถ้ามนุษย์เข้าใจสิทธิตามธรรมชาติของสัตว์ก็จะไม่วางตัวอยู่เหนือกฎหมาย และจะปฏิบัติตนเองให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติที่ควรจะเป็น

สิทธิตามธรรมชาติของพืช (The natural right of plants)

พืชเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่งในโลก พืชก็ควรมีสิทธิในการดำรงอยู่ตามธรรมชาติ เช่นเดียวกันกับมนุษย์และสัตว์ ทุกชีวิตถือว่ามีความในตัวเอง มีความงดงามตามวิถีแห่งตน ไม่มีพืชชนิดใดปรารถนาที่จะเกิดมาในโลกนี้เพื่อเป็นกระดาดหรือเฟอร์นิเจอร์ให้มนุษย์ ใช้สอย เมื่อโลกธรรมชาติอุ้มชูให้เกิดขึ้นก็อยากเป็นไปตามกฎธรรมชาติ พืชถือว่าเป็น ทรัพยากรธรรมชาติของโลกที่ควรช่วยกันดูแลรักษา พันธุกรรมพืชนั้นถือว่าเป็นมรดก ร่วมกันของมนุษยชาติ (Common Heritage of Mankind) ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติ มีกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เช่น ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส มีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเกิดขึ้นกันนับว่า เป็นสัญญาณการเริ่มที่ดีของมนุษย์ที่มีต่อพืชทั้งหลาย และต่อไปอาจขยายไปยังสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติอื่น ๆ แม้เป็นสิ่งไม่มีชีวิต เช่น แม่น้ำ ลำธาร ภูเขา การตระหนักถึงสิทธิตาม ธรรมชาติของพืชจะขยายหลักความเคารพไปยังธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ในโลก

สิทธิตามธรรมชาติในพระพุทธศาสนา

สิทธิตามธรรมชาติที่มีมาพร้อมกับการเกิดขึ้นของมนุษย์ในโลกนี้ ถ้าพิจารณา ถึงการเกิดขึ้นของมนุษย์ตั้งแต่จุดเริ่มต้น พระพุทธศาสนายืนยันว่า มนุษย์ประกอบไปด้วย ร่างกายและจิตใจ ร่างกายได้มาจากบิดามารดา คือ การรวมตัวกันของสเปิร์ม (Sperm) ของบิดาและไข่ (Ovum) ของมารดา ส่วนจิตใจได้มาจากปฏิสนธิวิญญาณ (The primary

mind) ด้วยองค์ประกอบ 3 อย่างนี้รวมกัน ชีวิตของมนุษย์จึงถือกำเนิดขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย 3 ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ในสัตว์โลกนี้ เมื่อใดมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดูและคันธัพพะก็ปรากฏ” (ม.มู. 12/408/444-445) มารดาบิดาอยู่ร่วมกันเกิดเป็นปัจจัยที่ 1 คือสเปิร์มของบิดา มารดามีระดูเกิดเป็นปัจจัยที่ 2 คือไข่ของมารดา และคันธัพพะปรากฏเกิดเป็นปัจจัยที่ 3 คือปฏิสนธิวิญญาน จากจุดกำเนิดของมนุษย์ สิ่งที่มีมาแต่แรกเกิดคือร่างกายกับจิตใจ (กายกับวิญญาน) ได้แก่รูปกับนาม มนุษย์จึงมีสิทธิตามธรรมชาติต่อร่างกายและจิตใจของตน

การคิดคือสิทธิตามธรรมชาติ

การคิด (Thinking) หมายถึง การค้นหาและพิจารณาไตร่ตรองความหมายของสิ่งต่าง ๆ การคิดมีบทบาทสำคัญมากในการใช้ชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์ต้องอยู่กับความคิดของตัวเองตลอด จากองค์ประกอบที่สำคัญของมนุษย์ 2 ประการ คือ กายกับจิต พระพุทธศาสนายืนยันว่า การคิดเป็นกระบวนการทำงานของจิต (The working process of the mind) คือเป็นหน้าที่ของจิต โดยปกติจิตของมนุษย์มีหน้าที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1. รับรู้อารมณ์หรือรู้แจ้งอารมณ์ (อารมณ์ วิชานาตีติ จิตต์) และ 2. คิด (จินตเตตีติ จิตต์) (พระสังฆมโฆติก ธัมมาจริยะ 2501: 9) เมื่อการคิดเป็นหน้าที่ของจิตซึ่งเป็นนามธรรมที่มีอยู่จริงและมีอยู่แต่เดิมมาตั้งแต่ต้น การคิดจึงเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ แต่พระพุทธศาสนาก็นำว่า เราเป็นเจ้าของความคิดของเราจริงๆ แต่ถ้าเราปล่อยไปให้ความคิดไหลไปตามธรรมชาติของมันโดยไม่ฝึกฝนพัฒนา ก็อาจนำพาเราไปสู่เส้นทางแห่งความทุกข์ได้ เพราะกระแสของความคิดมีทั้งที่เป็นกุศล (ดี) และอกุศล (ไม่ดี) อันจะนำไปสู่การทำบุญและบาป มนุษย์สามารถพัฒนาความคิดของตนให้ดีขึ้นได้ด้วยการฝึกจิตและฝึกฝนการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ (การทำไว้ในใจโดยแยบคาย) ซึ่งเป็นวิธีการคิดที่ละเอียดลึกซึ้งเป็นเหตุเป็นผล เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ ทำให้มีเหตุผลไม่มั่วยว ดังที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช 2551: 814) อธิบายไว้ว่า “โยนิโสมนสิการ คือความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรอง

สาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิด คือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ เป็นต้น” การคิดถือว่าเป็นต้นทางแห่งการพูดและการกระทำ ถ้ามนุษย์คิดดีเป็นสัมมาสังกัปปะ (Right Thought) คำพูดและการกระทำก็จะดีตามไปด้วย การคิดถือว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ เพราะมันเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับเราหรือเป็นอำนาจในการตัดสินใจเลือกของเรา

เสรีภาพและอิสรภาพคือสิทธิตามธรรมชาติ

เสรีภาพ (Freedom) หมายถึง ความสามารถที่จะทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนา โดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการนับถือศาสนา, ความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 1256) ในพระพุทธศาสนา เสรีภาพเป็นนามธรรมที่บ่งถึงความเป็นอิสระของจิตมนุษย์ที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ เสรีภาพอาจจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือเสรีภาพภายนอกกับเสรีภาพภายใน หรือเสรีภาพทางกายกับเสรีภาพทางใจ แต่ความหมายที่แท้จริง เสรีภาพเป็นธรรมชาติของจิตย่อมเกิดขึ้นจากภายในจิตเสียก่อน (ความเป็นอิสระแห่งจิต) เมื่อจิตใช้เสรีภาพของตนซึ่งมีอยู่โดยธรรมชาติตัดสินใจเลือกแล้วก็จะส่งผลการตัดสินใจต่อไปยังการกระทำทางกายซึ่งทำให้กายเคลื่อนไหว (กายกรรม) หรือการเคลื่อนไหวทางวาจา (วจีกรรม) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวภายนอก คือเสรีภาพเป็นส่วนการทำงานของจิตที่เรียกว่า มโนกรรมแล้วส่งผลต่อกายกรรมและวจีกรรม คำศัพท์ที่บ่งถึงเสรีภาพในพระพุทธศาสนา คือคำว่า “เจตนา” (Intention) คือความตั้งใจ ความจงใจ เจตนาทำให้การกระทำเป็นกรรม คือการลงมือทำกรรมตามเจตนาที่ตั้งไว้ คำว่า “เจตนา” จะตรงกับคำว่า “เจตจำนงเสรี” (Free Will) ในทางปรัชญา มนุษย์ย่อมมีเจตจำนงเสรี คือมีอำนาจในการตัดสินใจเลือกเป็นของตนเอง ในพระพุทธศาสนา มนุษย์มีเสรีภาพมีเจตนาหรือมีเจตจำนงเสรีในการเลือกกระทำ มนุษย์ก็ต้องรับผิดชอบต่อการเลือกกระทำของตนเองด้วย คือต้องยอมรับผลแห่งกรรมที่ตัวเองเป็นผู้กระทำขึ้นไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม มนุษย์ต้องใช้เสรีภาพของตนไปในทางที่ถูกต้องดีงามและระมัดระวังการใช้เสรีภาพ

ของตัวเองไม่ให้ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น คือสร้างความเดือนร้อนให้ผู้อื่น ตัวอย่างการใช้เสรีภาพในการนับถือศาสนา คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนพระสาวกให้เผยแพร่ศาสนาไปตามหลักการในโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่า “การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำแต่ความดี และการชำระใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์” (ขุ.ธ. 25/24/39) เมื่อแสดงธรรมแล้วก็ปล่อยให้ผู้ฟังธรรมได้ไตร่ตรองพิจารณาตามความเป็นจริงเองว่า ธรรมนั้นมีประโยชน์ต่อชีวิตเขาหรือไม่ ถ้าธรรมนั้นมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อชีวิตเขา ผู้ฟังธรรมก็จะยอมรับไปปฏิบัติและเกิดความเลื่อมใสเอง คือเป็นไปตามเสรีภาพหรือการตัดสินใจเลือกเองของมนุษย์

อิสรภาพ (Liberation) การหลุดพ้น ตรงกับคำว่า วิมุตติ แปลว่า ความหลุดพ้นคือการที่จิตพ้นจากกิเลสและอวิชชา คือ ราคะ โทสะ โมหะ ได้โดยสิ้นเชิง วิมุตติ หมายถึงพระนิพพานก็ได้ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) 2551: 919) อิสรภาพเป็นการพัฒนาเสรีภาพให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ผู้บรรลุถึงวิมุตติก็จะพบกับอิสรภาพที่แท้จริง วางจากตัวตน ไม่ถูกพันธนาการด้วยกิเลส ปลดปล่อยตัวเองจากการเป็นทาสของกิเลส (ทาสภายใน) เข้าถึงความบริสุทธิ์สะอาดแห่งจิต กล่าวได้ว่า ผู้เข้าถึงวิมุตติหรือนิพพาน เป็นผู้เข้าถึงเสรีภาพที่สมบูรณ์

ความเท่าเทียมกันคือสิทธิตามธรรมชาติ

ความเท่าเทียมกัน (Equality) หมายถึง ความเสมอภาค ในทัศนะของพระพุทธศาสนา มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน มีสิทธิและเสรีภาพเท่ากัน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เพราะถือเรื่องชนชั้นวรรณะ ชชาติวงศ์ตระกูล แต่ให้ใส่ใจต่อการกระทำหรือความประพฤติที่มีศีลธรรมมากกว่า ดังข้อความในอัครัญสูตร มีพราหมณ์อ้างว่าวรรณะของตนประเสริฐสุด เพราะว่าเกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม แต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “วาเสฏฐะและการทวาชะ ก็ปรากฏชัดว่านางพราหมณีของพราหมณ์ทั้งหลาย มีระดูบ้าง มีครรรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกตมึนมบ้าง ก็พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้เกิดทางช่องคลอดของนางพราหมณ์ทั้งนั้น” (ที.ปา. 11/114/84) ทุกคนก็เกิดมาจากครรภ์มารดา เมื่อคลอดมาแล้วก็ได้ตมึนมมารดาเหมือนกัน ไม่มีใครพิเศษไปกว่าคนอื่น มนุษย์เสมอภาคกันด้วยการกระทำ ดังข้อความในวสสสูตรว่า

“คนจะถือว่าเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้ จะถือว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้ แต่จะถือว่าเป็นคนเลวเพราะกรรม (การกระทำ) ถือว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม (การกระทำ)” (ขุ.สุ. 25/142/532) หรือข้อความที่ปรากฏในสุนทรภู่ที่ว่า “ท่านอย่าถามถึงชาติ แต่จงถามถึงความประพฤติเกิด ไฟย่อมเกิดจากไม้ บุคคลถึงแม้เกิดในตระกูลต่ำ ก็เป็นมุนีได้” (ส.ส. 15/195/275) มนุษย์เท่าเทียมกันในด้านใดบ้าง ความจริงตามธรรมชาติมีอยู่ 2 ประเภท คือ 1. ตัวธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ 2. กฎธรรมชาติ (นิยาม 5) ตัวธรรมชาติทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรมดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ มนุษย์เป็นตัวธรรมชาติหรือปรากฏการณ์อย่างหนึ่งก็ดำเนินไปตามกฎธรรมชาตินั้นเช่นกัน มนุษย์จึงเท่าเทียมกันใน 5 ด้านตามกฎนิยาม 5 ซึ่งเป็นกฎที่กำหนดความเป็นไปอันแน่นอนของธรรมชาติ ได้แก่ อุดุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม (พระพรหม-คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) 2551: 166) 1. มนุษย์เท่ากันด้านกายภาพ คือเกิดจากการรวมตัวของมหาธาตุรูปหรือธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหมือนกัน (อุดุนิยาม) 2. ทุกคนเกิดจากการสืบพันธุ์และมีพันธุกรรมของมนุษย์เช่นกัน (พีชนิยาม) 3. จิตของมนุษย์ทุกคนเป็นไปตามกฎการทำงานจิตเหมือนกัน (จิตตนิยาม) 4. การกระทำของมนุษย์ทุกคนเป็นไปตามกฎแห่งกรรมและกระบวนการให้ผลของกรรมอย่างยุติธรรมเท่ากัน ไม่เลือกปฏิบัติ (กรรมนิยาม) 5. ความเป็นไปของทุกคนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลตามหลักปฏิจจสมุปบาท เช่น ทุกคนอยู่ภายใต้กฎแห่งการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน คือเมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องแก่เจ็บและตายเหมือนกัน (ธรรมนิยาม) ดังนั้น มนุษย์โดยกฎธรรมชาติจึงเท่าเทียมกัน แต่มนุษย์อาจแตกต่างกันหรือไม่เท่ากันเพราะกรรมของตนที่กระทำแตกต่างกัน ดังข้อความที่ว่า “กมมํ สตเต วิภชตี ยทิทํ หีนปปณฺฑิตตาย. แปลว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและประณีตต่างกัน” (ม.อุป. 14/581/385) มนุษย์เท่าเทียมกันเสมอภาคกันตามสิทธิธรรมชาติที่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ แต่มนุษย์จะไม่เท่ากันเพราะการกระทำของตัวเองที่เลือกกระทำได้อย่างเสรี พระพุทธศาสนาจึงแนะนำให้มนุษย์พัฒนาศักยภาพตัวเองให้ทำแต่กรรมดี เพราะเราเลือกที่จะทำสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ถูกต้องได้เสมอ มนุษย์ทุกคนควรเห็นคุณค่าของตนเอง ไม่ด้อยค่าตัวเองและไม่ดูถูกเหยียดหยามผู้อื่นให้ การเคารพยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน

หลักการเคารพสิทธิตามธรรมชาติ

โลกที่เจริญไปด้วยวัตถุอาจทำให้นักปราชญ์พาตัวเองไปผูกพันอยู่กับวัตถุแล้วตีค่าตัวเองกับผู้อื่นเสมอด้วยวัตถุ และลุ่มหลงติดอยู่ในวังวนของโลกที่ถูกตีความด้วยกิเลส ไม่สามารถถอยห่างตัวเองออกมาจากพันธนาการของกิเลส ไม่ใส่ใจต่อการพัฒนาคุณภาพทางศีลธรรมของตนเอง ทำให้ขาดอิสรภาพ ขาดมโนธรรม (Conscience) หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่จะสร้างภาวะสัมพันธ์ที่ถูกต้องต่อสรรพสิ่งในโลก ในขณะที่โลกยังคงต้องการจริยธรรมแห่งการเคารพยอมรับ จริยธรรมแห่งการแบ่งปันและการเอาใจใส่ดูแล ถ้าปราศจากจะทำให้เกิดสังคมที่ดีที่พึงประสงค์เช่นนั้น พระพุทธศาสนาแนะนำให้ฝึกปฏิบัติด้วยหลักธรรมต่อไปนี้ 1. *หลักกตัญญูกตเวที* การตระหนักรู้คุณที่สิ่งอื่นมีต่อเรา เพราะตัวเราได้รับการพยุงและสนับสนุนจากสิ่งอื่นในการดำรงอยู่ เราต้องตอบแทนกลับด้วยการทะนุถนอมดูแลเอาใจใส่สิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมเราเป็นอย่างดี 2. *หลักเมตตากรุณา* ความปรารถนาที่จะให้คนอื่นสัตว์อื่นมีความสุขและพ้นจากความทุกข์ จิตที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาจะทำให้มนุษย์เคารพในชีวิตของผู้อื่นและสัตว์อื่น หลักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตัวเรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น 3. *หลักสัมมาอาชีวะ* การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ทำให้เกิดการเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น 4. *หลักกามสังวร* ความสำรวมในกามคุณ การรู้จักยับยั้งควบคุมความต้องการของตนเองได้ ทำให้เกิดการเคารพในคู่ครองของคนอื่น 5. *หลักสัจจะ* ความสัตย์ ความซื่อตรง ทำให้ชีวิตเราอยู่กับความจริง ไม่พูดเท็จ โกหก หลอกลวง เคารพต่อตัวเองและผู้อื่น 6. *หลักสติสัมปชัญญะ* ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สีกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ทำให้ไม่ประมาทและมีสติในการใช้ชีวิต 7. *หลักสมาธิ* การฝึกจิตให้สงบตั้งมั่น ทำให้จิตสงบนิ่งมีพลังไม่ฟุ้งซ่าน ลดความเครียด สามารถกำจัดความคิดที่ชั่วร้ายและควบคุมจิตให้ทำในสิ่งที่ถูกต้องได้ 8. *หลักเจริญปัญญา* ทำให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ละอึดติดตัวตนได้ มองเห็นสรรพสิ่งไม่แปลกแยกกัน เข้าถึงความคิดและจิตสำนึกที่บริสุทธิ์สะอาด รู้สึกรักและเคารพในสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ สัตว์ พืชและสิ่งแวดล้อมทั้งปวง

สรุป

การศึกษามโนทัศน์เรื่องสิทธิตามธรรมชาติในพระพุทธศาสนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหามุมมองที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพและการถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพ พบว่า สิทธิ (Right) หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ คำว่า “สิทธิ” เป็นคำที่มีความหมายและความสำคัญที่บ่งถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างมีเกียรติและสง่างาม ด้วยความสำคัญดังกล่าวในกฎหมายของทุกประเทศจึงต้องรับรองสิทธิของมนุษย์เอาไว้ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ได้ประกาศรับรองสิทธิเอาไว้ในมาตราต้น ๆ ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลจะกระทำมิได้ คำว่า “สิทธิ” ดังกล่าวได้พัฒนามาจากแนวคิดเรื่องกฎของธรรมชาติ (Natural Law) ของนักปรัชญากรีกโบราณที่แสวงหากฎธรรมชาติ เกิดแนวคิดกฎหมายธรรมชาติในกฎหมายโรมัน ต่อมาแนวคิดกฎหมายธรรมชาติดังกล่าวได้รับการพัฒนาไปสู่แนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Law) สิทธิตามธรรมชาติ หมายถึง สิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติอันเป็นอำนาจอันชอบธรรมที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ อันใคร ๆ หรืออำนาจใด ๆ จะมาลบล้างไม่ได้ สิทธิขั้นพื้นฐานที่แสดงถึงการมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาตินี้ คือ สิทธิที่จะดำรงอยู่หรือมีชีวิตอยู่อย่างอิสระและเป็นปกติสุขตามวิถีแห่งตน โดยไม่ถูกเบียดเบียนจากสิ่งอื่น สิทธิตามธรรมชาตินี้ย่อมมีอยู่ในมนุษย์ สัตว์ และพืช สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์คือสิทธิมนุษยชน (Human Right) มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิในตน มีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ สิทธิตามธรรมชาติของสัตว์ สัตว์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ ก็ควรมีสสิทธิดำรงอยู่อย่างอิสระ เฉกเช่นเดียวกันมนุษย์ สัตว์มีสิทธิเรียกร้องสิทธิบางประการได้ เช่น สิทธิที่จะไม่ฆ่าและทำลายชีวิตสัตว์ สิทธิตามธรรมชาติของพืช พืชเป็นสิ่งมีชีวิตในระบบธรรมชาติเช่นกัน ก็ควรที่จะได้รับสิทธิตามธรรมชาติการดำรงอยู่ของตนเช่นกัน อย่างน้อยก็ควรมีสสิทธิต้องเรียกร้องให้มนุษย์ปฏิบัติต่อพืชอย่างเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

มนัทัศน์เรื่องสิทธิตามธรรมชาติในพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธศาสนายืนยันหรือยอมรับการมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาตินี้ สิ่งที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์คือการคิด (Thinking) การคิดยืนยันถึงการมีอยู่ของจิตหรือวิญญาณ เพราะมีปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในสามปัจจัยที่ทำให้มีมนุษย์เกิดขึ้นในโลกนี้คือ ปฏิสนธิวิญญาณ (The Primary Mind) ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีวิญญาณครอง การคิดเป็นกิจกรรมหรือหน้าที่ของจิต พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องการคิดไว้มาก เพราะการคิดจะเป็นต้นทางที่จะนำไปสู่การพูดและการกระทำในชีวิตของมนุษย์จริง ๆ มนุษย์มีอิสระในการคิดก็จริง แต่ถ้าปล่อยให้การคิดดำเนินไปตามธรรมชาติของจิต การคิดอาจเดินทางไปบนเส้นทางแห่งความชั่วร้ายได้ (คิดชั่ว) พระพุทธศาสนาจึงแนะนำให้มนุษย์ฝึกคิดไปตามวิธีคิดที่ถูกต้องที่เรียกว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ จะทำให้มนุษย์มีหลักในการคิดที่ถูกต้อง มีวิธีการคิดที่ละเอียดลึกซึ้งมีเหตุผล เป็นวิถิทางแห่งปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ ทำให้มีเหตุผลไม่มกมาย สิ่งที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อีกประการหนึ่ง คือ เสรีภาพและอิสรภาพ (Freedom and Liberation) เสรีภาพคือความสามารถที่จะทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เสรีภาพเป็นนามธรรมที่บ่งถึงความเป็นอิสระของจิตมนุษย์ที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ คำว่า “เสรีภาพ” จะตรงกับคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาคำหนึ่งคือคำว่า “เจตนา” (Intention) เจตนาแปลว่า ความตั้งใจ ความจงใจ จะตรงกับคำว่า “เจตจำนงเสรี” (Free Will) ในทางปรัชญา มนุษย์มีเจตนาหรือเจตจำนงเสรีในการเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ก็จริง มนุษย์ก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองด้วย คือ เมื่อตัดสินใจทำกรรม กรรมหรือกระทำจะดำเนินไปตามกฎแห่งกรรม (Law of Action) อย่างเท่าเทียมกันและยุติธรรมเสมอ ดังนั้น ก่อนตัดสินใจทำกรรม ควรพิจารณาไตร่ตรองใช้เสรีภาพในการทำกรรมให้ดี จะได้ไม่ต้องมาเดือดร้อนในภายหลัง ที่สุดของการพัฒนาเสรีภาพคือการบรรลุถึงอิสรภาพภายในที่แท้จริงที่เรียกว่า วิมุตติ คือความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวง เข้าถึงความบริสุทธิ์สะอาดแห่งจิตมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ สิ่งที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อีกประการหนึ่งคือความเท่าเทียมกัน (Equality) มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์เสมอภาคกันตามกฎธรรมชาติที่เรียกว่า นิยาม 5 ไม่มีใครมีอภิสิทธิ์มากกว่าใคร

มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันก็จริง แต่ก็อาจไม่เท่ากันในบางเรื่องนั้นเพราะมนุษย์ทำกรรมไม่เท่ากัน กรรมและการให้ผลแห่งกรรมจึงทำให้มนุษย์แตกต่างกัน ดังนั้น มนุษย์ควรใส่ใจต่อการกระทำของตัวเองให้ทำในสิ่งที่ดีงามและถูกต้องเท่านั้น นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังเสนอแนะให้มนุษย์พัฒนาสิทธิและเสรีภาพของตัวเองให้สมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติตามหลักกตัญญูกตเวที หลักเมตตากรุณา หลักสัมาอาชีวะ หลักกามสังวร หลักสัจจะ หลักสติสัมปชัญญะ หลักสมาธิ และหลักเจริญปัญญา อันจะทำให้มนุษย์เคารพในสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ สัตว์ พืชและสิ่งแวดล้อมทั้งปวง ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของสรรพสิ่งในโลกใบนี้

รายการอ้างอิง

- กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. 2551. **ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน**. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2565, จาก <https://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/udhr-th-en.pdf>.
- ประเวศ อินทองปาน. 2559. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). 2551. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2551. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. 2501. **ปรมัตถโชติกะ หลักสูตรจุฬารักษิณมิกะตรีจิต เจตสิก รูป นิพพาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไพศาลวิทยา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2565, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2556. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมยศ เชื้อไทย. 2553. **นิติปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- สมภาร พรหมทา. 2539. **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.